Nr. 2 · 2017

GEFJON

arkæologi og nyere tid

ET SENNEOLITISK LANGHUS I VINGE · ÅGÅRD KULTHUS · FALSTERLISTENS DATERING · SKRALDETS ARKÆOLOGI · DEN UBEKVEMME KULTURARV?

GEFJON
arkæologi og nyere tid

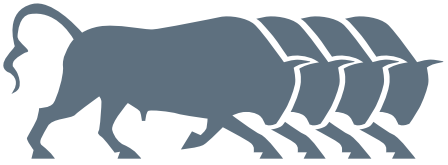

Gefjon 2
– arkæologi og nyere tid

© 2017 Aarhus Universitetsforlag og forfatterne

Redaktion:
Ole Thirup Kastholm, ROMU
Laura Maria Schütze, ROMU
Kristoffer Buck Pedersen, Museum Sydøstdanmark
Inge Christiansen, Museum Sydøstdanmark

Layout og opsætning:
Girafisk Design v/Bente Stensen Christensen

E-bogsproduktion:
Narayana Press, Gylling

Forlag:
Aarhus Universitetsforlag
Finlandsgade 29, 8200 Aarhus N
www.unipress.dk

Forside: Forladt ejendom, Moseholmsvej 10, Hillerød.
Foto: Tim Flohr Sørensen, Københavns Universitet.

ISBN 978-87-7184-516-7
ISSN 2446-0257

Gefjon udgives af Museum Sydøstdanmark og ROMU i samarbejde med Aarhus Universitetsforlag.

GEFJON
arkæologi og nyere tid

MS/D

ROMU
Roskilde
Frederiksund
Lejre

Aarhus Universitetsforlag

FAGFÆLLE-
BEDØMT

/ I henhold til ministerielle krav betyder bedømmelsen, at der fra en fagfælle på ph.d.-niveau er foretaget en skriftlig vurdering, som godtgør denne bogs videnskabelige kvalitet.
/ In accordance with requirements of the Danish Ministry of Higher Education and Science, the certification means that a PhD level peer has made a written assessment justifying this book's scientific quality.

Indhold

Vinge – et monumentalt, senneolitisk hus på Sjælland

Af Jens Winther Johannsen
side 8

Arkivalier og jordfund – komplementære kilder til Københavns historie

Af Inger Wiene
side 92

Et særligt hus fra Ågård – et kulthus fra vikingetiden?

Af Nikolaj Wiuff Kristensen
side 42

Skraldets arkæologi – perspektiver set fra en 1700-talslosseplads på Esplanaden

Af Lene Høst-Madsen
side 120

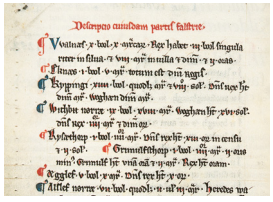

Falsterlistens datering

Af Michael Kræmmer
side 72

Den ubekvemme kulturarv? Bygningen som kulturhistorisk informationskilde

Af Pernille Stoktoft Oddershede
side 156

Redaktionens forord

Gefjon – arkæologi og nyere tid spænder over to museale områder, der sjældent følges ad. Eller i hvert fald ofte færdes i hver deres videnskabelige kreds. Det synes vi er en skam, da der kan være meget nyt og spændende at lære af hinanden. I denne anden udgave af *Gefjon* har vi valgt at lade arkæologien strømme gennem årtusinderne fra forhistorien til historien og op til samtiden. Nyere tids arkæologi, historisk arkæologi og samtidsarkæologi er forskningsfelter, der overskrider de traditionelle faggrænser ved at underlægge den materielle kultur efter 1660 det arkæologiske blik og den arkæologiske metode. Det er der kommet to spændende artikler ud af: *Skraldets arkæologi – perspektiver set fra en 1700-talslosseplads på Esplanaden* af Lene Høst-Madsen og Den ubekvemme kulturarv. *Bygningen som kulturhistorisk informationskilde* af Pernille Oddershede. Høst-Madsen viser med eksempel fra udgravning af lossepladsen, at hvis man stiller de rigtige spørgsmål til det udgravede materiale, og herunder inddrager andre discipliner end de arkæologiske, kan det vise os uventede aspekter af livet i byen. Oddershede argumenterer for, at arkæologiske metoder med fordel kan bruges på endnu eksisterende bygninger. Her vil man især kunne afdække spor på delvis ødelagte og nedrivningstruede bygninger, der fortæller om bygningernes tidligere storhedstid, da de var nybyggede, og om de forandringer, de har undergået gennem tiden. Fra et etnologisk udgangspunkt argumenterer Inger Wiene i artiklen *Arkivalier og fund – komplementære kilder* også for i højere grad at sammenføre arkæologiske fund og skriftlige kilder for at berige vores viden om fortiden. Hun tager ligesom Høst-Madsen udgangspunkt i lossepladsudgravninger, som hun dog sammenholder med skrifter fra 1600- og 1700-tallets København.

Gefjons kærlighed for det utraditionelle skal ikke forstås som en manglende hengivenhed for det traditionelle. Slet ikke. Så det byder vi også på i

Indholdsfortegnelse

Dette materiale er ophavsretsligt beskyttet og må ikke videregives

denne udgave. Michael Kræmmer leverer i *Falsterlistens datering* en grundig, historisk studie. Falsterlisten er typisk blevet dateret til 1255, men via en gennemgang af tidligere forskning og kritisk læsning af relevante kilder foreslår Kræmmer en ældre datering. Vi kan også præsentere to arkæologiske artikler, der tager udgangspunkt i sjællandske bebyggelser. I *Et særligt hus fra Ågård – et kulthus fra vikingetiden* analyserer Nikolaj Wiuff Kristensen et særpræget hus, som blev fundet nær Bjæverskov. Han ser nærmere på dets konstruktion og dets placering i landskabet og sammenligner det med huse på centralpladserne fra yngre jernalder/vikingetid. Jens Winther Johannsen indleder *Gefjon* 2 med artiklen *Vinge – et monumentalt senneolitisk hus på Sjælland*. Det mere end 45 m lange hus er udgravet sydøst for Frederikssund, ved den nye by Vinge, og har været under indflydelse af byggetraditioner fra Thüringen/Sachsen-Anhalt-regionen. Huset fra Vinge markerer dermed, at nogle af de træk, der oftest forbindes med bronzealderen, rent faktisk er ældre.

Afslutningsvis vil vi gerne udtrykke vores taknemmelighed over for de fagfæller, der har bedømt artiklerne.

God fornøjelse!

Ole Thirup Kastholm, Laura Maria Schütze
ROMU

Inge Christiansen, Kristoffer Buck Pedersen
Museum Sydøstdanmark

Indholdsfortegnelse

Dette materiale er ophavsretsligt beskyttet og må ikke videregives

Vinge-huset fotograferet vestfra med drone. Foto: Martin Hamberg.

Abstract

The paper presents the results of the excavation of the remains of a large, Late Neolithic, two-aisled house in the northeastern part of Zealand, Denmark. The house shows a strong resemblance to the well-known Fosie-houses, but is almost three times as large as these. It is suggested that the building housed a Late Neolithic family, their farmhands and their livestock. Furthermore, the house's monumentality signaled the power and wealth of its inhabitant and thus indicates the presence of an elite in Late Neolithic society. The house is contemporary with the flourishing Únětice-centre in the Thuringia/Saxony-Anhalt region, from where copper and bronze were imported to Scandinavia. Although rooted in a Scandinavian building tradition, the Vinge house was probably influenced by the building of monumental houses in that area. These interactions with the continent were likely based on a surplus in the Scandinavian Late Neolithic society generated by changes in the agricultural strategies. These changes are reflected to some degree in the material from Vinge.

Indholdsfortegnelse

Dette materiale er ophavsretsligt beskyttet og må ikke videregives

Vinge – et monumentalt, senneolitisk hus på Sjælland

Byggetradition, Únětice-indflydelse og økonomi i det sydøstlige Skandinavien i SNII.

Af Jens Winther Johannsen

I disse år afvikles en række store byggeprojekter i området omkring den nordlige del af Roskilde Fjord. Heriblandt er opførelsen af den nye by Vinge sydøst for Frederikssund. Området i og omkring Vinge er særdeles rigt på forhistoriske levn: Indenfor en radius af tre kilometer fra byens planlagte centrum er registreret mere end 50 høje fra neolitikum og bronzealder. På grund af den tætte koncentration af fortidsminder var området mål for en af de tidligste danske beskrivelser af et forhistorisk landskab.[1] Beskrivelsen blev udarbejdet nogle få årtier før den masseødelæggelse af fortidsminder, der foranledigedes af det intensive landbrug, der opstod som reaktion på tabet af Slesvig, Holsten og Sachsen-Lauenborg i Anden Slesvigske Krig i 1864. Kun to af de cirka 50 gravhøje er i dag bevaret.

Som følge af byggeriet af Vinge er der foretaget en række arkæologiske udgravninger i området. Udgravningsarbejdet har blotlagt adskillige fortidsminder, herunder resterne af en langdysse, et mellemneolitisk øksedepot[2] og flere mindre bopladser fra overgangen mellem bronze- og jernalder. Nærværende artikel omhandler et stort senneolitisk hus, som blev fundet der, hvor Vinges S-togstation nu anlægges.

1 Knudsen 1839.
2 Johannsen 2016.

Beskrivelse

Huset lå cirka 18,5 meter over havets overflade i den nordlige udkant af et

Indholdsfortegnelse

Dette materiale er ophavsretsligt beskyttet og må ikke videregives

Fig. 1. Vinge-området set fra nord. Billedet er taget i sommeren 2016, året efter udgravningen af Vinge-huset afsluttedes. Husets findested er markeret med en rød prik. Centralt i billedet ses byggepladsen til Vinge by. Tvinsmosen ligger umiddelbart til højre for byggepladsen, mens Roskilde Fjord ses i baggrunden. Billedet er taget fra fly i cirka 500 fods højde. Foto: Ole Kastholm/ ROMU.

stort naturligt veldrænet plateau, som indtil udgravningen bestod af dyrket mark. Undergrunden er typisk dansk moræne med forskellige variationer af ler, sand og småsten. Nord for huset skråner terrænet ned mod, hvad der før opdræningen må have været et vidtstrakt, fugtigt område afbrudt af en mængde små og større vand- og mosehuller. Området er i dag gennemdrænet og ligger hen som dyrket mark. Dog er vådområdet Tvinsmosen bevaret (fig. 1).

Vinge-huset var cirka 45,5 meter langt og 7,2 meter bredt og orienteret omtrentligt øst-vest. Fordi huset blev fundet i udkanten af et plateau, lå stolpehullerne cirka 50 centimeter lavere i den østlige ende end i den vestlige ende, mens stolpehullerne i nordvæggen lå cirka 10 centimeter lavere end stolpehullerne i den sydlige væg (fig. 2). Flere huskonstruktioner samt spredte

Indholdsfortegnelse

Dette materiale er ophavsretsligt beskyttet og må ikke videregives